שמירת המזוזה

חובת המזוזה

בכל בית יהודי מונחת מזוזה בפתח הכניסה לבית. אך מה הוא עניינה של המזוזה? בשביל מה מותקנת המזוזה בפתח הבית? האם בשביל האדם הנמצא בבית או שמא המזוזה באה בשביל הבית עצמו? בין אם נאמר כך ובין אם נאמר כך, סוף סוף האדם הוא המתקין בפועל של המזוזה. על כן, נראה שיותר נכון לשאול מי הוא הגורם להתחייבות הבית במזוזה? האם האדם הדר בבית הוא הגורם להתחייבות הבית במזוזה, ואם כן, בית ללא דייר יהיה פטור מן המזוזה או שמא הבית עצמו הוא גורם חיוב המזוזה, ואף ללא דייר, הבית יהיה חייב במזוזה.

בגמרא במסכתות ע"ז (כא.) **פסחים** (ד.) **וב"מ** (קא:) נאמר שמזוזה חובת הדר היא, כלומר, חובת הדר ולא חובת הבית. ישנם מספר נפקא מינות עיקריות בין אם נאמר שמזוזה היא חובת הדר או בין אם נאמר שמזוזה חובת הבית. דוגמא אחת מהן היא מה דינו של אדם הנכנס לבית שקנה מחבירו, האם צריך לברך כעת על המזוזה? הרי, אם זו חובת הדר, על הדר החדש שנכנס כעת לבית מוטלת החובה לברך על המזוזה, שכן, עם כניסתו לבית חלה עליו חובת המזוזה.

וכך, ראשונים רבים הם הסוברים שמזוזה היא חובת הדר.[1] אולם, על אף הגמרות המציינות בפירוש את המזוזה כחובת הדר, יש מהראשונים המסבירים את חובת המזוזה כחובת הבית.[2] וכך באחרונים אנו יכולים למצוא את הנפקא מינות היוצאות מכך שנגדיר את המזוזה כחובת הדר ולא כחובת הבית. כך לדוגמא הביא המ"א:

> שאין בעשייתה מצוה אלא בלבישתה עיין בגמ' פ"ד דמנחות, וצ"ע מ"ש במזוזה דק"ל שצריך לברך כשקובעה כמ"ש בי"ד סי' רפ"ט דהתם נמי קי"ל חובת הדר הוא דכ"ז שאינו דר בתוכה פטור ממזוזה וכ"כ התוס' במנחות דף מ"ד **ולכן נ"ל דסתמא דמילתא במזוזה קובעה כשדר בתוכה לכן מברך על עשייתה**..ואפשר דה"ה במזוזה אם קבע בו מזוזה קודם שדר בתוכו **כשנכנס לדור בתוכו מברך אקב"ו לדור בבית שיש בו מזוזה כנ"ל:** (מגן אברהם, יט, א)

---

1. רמב"ם (תפילין מזוזה וספר תורה ה, יא), רשב"א (חולין קלו.), ריטב"א (חולין קלה:), תוספות רי"ד (שבת קלא:).

2. בה"ג (סימן כו, מזוזה), האשכול (הלכות מזוזה עו.) ועוד.

מזוזה הינה חובת הדר. לפיכך, במקרה בו אדם תלה את המזוזה על פתח ביתו ונכנס רק כמה ימים לאחר מכן לבית, אפשר שכאשר ייכנס לביתו יצטרך לברך על המזוזה: שציווה אותו ה' לגור בבית שיש בו מזוזה. כלומר, המגן אברהם מביא אפשרות לנוסח ברכה חדש מתוך הבנה שזוהי חובת הדר. דברים דומים, ואף מעט חריפים יותר כותב רבי עקיבא איגר:

> ואגב אודיעו מה דנ"ל לדינא, במי שיצא מדירתו לבית אחר לדור שם, ויש שם מזוזה מכבר שהניח שם הדר הראשון **דמחוייב הוא לברך על המזוזה דזהו מצוה חדשה לו בבית זה**, ואף דהוא פשוט, כמדומה אין נזהרים בזה ומצוי לשכוח. ונ"ל דגם ההולך מביתו לעסקיו בשוק שעות הרבה ופעמים נוסע מעירו על איזה ימים, דלכאורה הדין דכשחוזר לביתו יברך על המצוה, דהא בנתים שלא היה בדירת ביתו לא היה עליו חובת מזוזה, ומתחיל עתה חיוב חדש.. וצ"ע לדינא. (שו"ת רע"א, קמא, ט)

אף אם כבר הייתה מזוזה, והיה אדם שכבר היה דר בבית זה, כאשר נכנס דר חדש לבית, אף לו יש לברך על מזוזה זו, שכן, החיוב כעת חל מחדש. על דין זה אומר רעק"א שזהו הדין הפשוט. אך מפליג רעק"א ואומר אף יותר מזה, אפילו היוצא מביתו לכמה ימים, כיוון שבימים בהם היה מחוץ לביתו לא חלה עליו חובת מזוזה, לפיכך, כאשר יחזור לביתו, חיוב המזוזה יתחדש עליו ויצטרך לברך שנית, אך דברים אלו לא פסק רעק"א להלכה והשאירם בצ"ע לדינא. אך בצורה המחשבתית של רעק"א, מובן שהוא לוקח את דברי הגמרא שמזוזה היא חובת הדר עד הקצה.

אמנם מצינו פוסקים אחרים שפסקו שמזוזה אינה חובת הדר, אלא חובת הבית. ואלו הם דברי הש"ך:

> **משא"כ מזוזה דאינה אלא חובת הבית לכך אזלינן בתר ימין של כל האדם** והיינו שלא חילקו בש"ס ופוסקים בין בני הבית אטרים או לא וכן נראה דעת הרב שלעולם מניח בימין וכן נוהגין: (ש"ך, יו"ד, רפט, ס"ק ה)

אומר הש"ך, מזוזה היא חובת הבית ועל כן מניחים המזוזה בצד ימין בכל הבתים, ואין תליית המזוזה תלויה בידו החזקה של הדר בבית, על כן אף באדם שמאלי יש להניח המזוזה בימין.

על פי הפוסקים הרבים, ראשונים ואחרונים, האומרים שמזוזה הינה חובת הבית, נשאלת השאלה מה הם יאמרו על הגמרות הרבות המבארות את דין המזוזה כחובה המוטלת על הדר. ולצד השני, אם חובת הדר היא באמת חלק משמעותי כל כך בעצם עשיית המצווה, שהרי המזוזה באה אל האדם, מדוע הגמרא המרכזית בה אנו עוסקים, במסכת מנחות, מאריכה רבות על מצוות המזוזה אך משמיטה דין זה שמזוזה היא חובתו של הדר? ובנוסף, במקומות בהם מופיע שמזוזה היא חובת הדר זה מופיע אגב סוגיה אחרת.

נראה שיש ליישב בין שני הצדדים ולחבר בין חובת הבית לחובת הדר. אדם שדר בבית מסוים ולאחר כמה שנים החליט לעבור בית, אסור לו לקחת את המזוזה מהבית בו הוא דר אל הבית החדש אליו הוא עובר. על כך כותב הריטב"א (הו"ד בנימוקי יוסף):

> **תנו רבנן לא יטלנה.** סתמא קתני אפילו בשצריך אותה לבית אחר ואף על פי שאמרו גבי ציצית [שבת דף כב א] מתירים מבגד לבגד שאני הכא דכיון דחיילא קדושת שכינה בבית זה אין לו לסלקו משם הריטב"א ז"ל: (נימוקי יוסף, בבא מציעא, נט, א)

המזוזה קיימת ועומדת בבית זה. המזוזה כבר עשתה פעולתה על בית זה, וכעת היא שייכת לבית. על פי דבריו נראה להגדיר: חובת הדר כפי שהיא מופיעה בגמרות השונות מדברת מצד דיני חושן משפט. כלומר, על מי מוטלת חובת האחריות לעשות את המעשה, או במקרה שלנו על מי חלה החובה להתקין את המזוזה.[3] אומרת המשנה במסכת "מזוזה": "בית חדש כיון שגמרו חייב במזוזה". הבית הוא המחייב, אלא שהמצווה צריכה להתקיים בפועל על ידי הדר. וחובת הדר היינו החוב הממוני, המשפטי, מי בפועל הקובע את המזוזה בבית, אך חיוב המזוזה עצמו הוא חובת הבית. הבית הוא הגורם המחייב במזוזה.

שמירת המזוזה על האדם

בגמרא ובמדרשי חז"ל השונים במספר מקומות שונים מובאת המזוזה כדבר ששומר על האדם/על הבית. כך לדוגמא מובא בגמרא בה אנו עסוקים:

> אמר רבי חנינא: בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם - מלך יושב מבפנים ועם משמרין אותו מבחוץ, מדת הקדוש ברוך הוא אינו כן, עבדיו יושבין מבפנים והוא משמרן מבחוץ, שנאמר: ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך (מנחות, לג, ב)[4]

המזוזה מסמלת את הקב"ה השומר על ישראל מבחוץ, כאשר העבדים שלו, ישראל, נמצאים בפנים. אך בשתי ההופעות של מצוות המזוזה במקרא, פעם אחת בדברים, בפרשת שמע[5] ופעם

3. כך אפשר לבאר את דברי הגמרא בפסחים שם מדובר על מי מוטלת חובת האחריות לבדוק את החמץ, על אף שבוודאי החמץ לא הגיע מהדייר שנכנס רגע לפני החג. וכך מבוארים הדברים בב"מ. ועל דברי הגמרא במסכת ע"ז נראה לומר, שאין הפקעה ממזוזה אם אין הדר גר שם, זוהי אמנם חובת הבית אבל רק כאשר היהודי מתגורר שם חל חיוב המזוזה.

4. וכך מובא גם כן בסיפור על אונקלוס הגר: אונקלוס בר קלונימוס איגייר.. חזא מזוזתא [דמנחא אפתחא], אותיב ידיה עלה ואמר להו: מאי האי? אמרו ליה: אימא לן את. אמר להו: מנהגו של עולם, מלך בשר ודם יושב מבפנים ועבדיו משמרים אותו מבחוץ, ואילו הקדוש ברוך הוא, עבדיו מבפנים והוא משמרן מבחוץ, שנאמר: ה' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם, איגיור. (עבודה זרה, יא, א)

5. דברים , ו.

שניה בפרשת והיה אם שמוע,[6] המזוזה לא מובאת כדבר שיש בו שמירה כלל, ומניין חז"ל מביאים את עניין השמירה אל מצוות המזוזה.

ברם, מהגמרא במסכת שבת, עולה שיש לראות את הדברים דרך הפרשה על מזוזה:

> בעוון.. בנים מתים.. פליגי בה רבי חייא בר אבא ורבי יוסי, חד אמר: בעון מזוזה, וחד אמר: בעון ביטול תורה. למאן דאמר בעון מזוזה - מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו, ולמאן דאמר בעון ביטול תורה - מקרא נדרש לפניו ולפני פניו. (שבת, לב, ב)

בעוון מזוזה בנים מתים. ומניין זה? אומרת הגמרא, אחר הפסוק על מצוות המזוזה מופיע הפסוק "למען ירבו ימיכם וימי בניכם", מכאן משמע שמי שמקיים מצוות מזוזה זוכה לאריכות ימים שלו ושל בניו, ומי שלא מקיים את המצווה, בעוון מזוזה, חלילה יכול לקרות ההפך.

אמנם, בפשטות, דברים אלו נראים רחוקים. ראשית, לא נאמר כאן שהמזוזה עצמה היא יוצרת את השמירה, אלא, שאם תקיימו את מצוות מזוזה יתקיים בכם ברכה אחרת של הקב"ה, אך כל זה יבוא בעקבות קיום המצווה ולא בעקבות תליית המזוזה. דהיינו, לא המזוזה היא השומרת, אלא המצווה שומרת. שנית, ההבטחה של ה' "למען ירבו ימיכם וימי ביניכם" נראית כשייכת לכל המצוות, ובכך פסוק זה סוגר את הפרשה. והיה אם שמוע תשמעו אל **מצוותי** אשר אנוכי מצוה אתכם.. ומסיימת ב: למען ירבו ימיכם. כלומר אם תשמעו ותקיימו את כל מצוותי אז יתקיים בכם למען ירבו ימיכם, אך אין זה שייך באופן ספציפי רק על מצוות מזוזה. אם כן, לא נראה שיש ראיה ברורה מהפסוקים כאן על המזוזה כשומרת.

מקום נוסף בו אפשר להתלבט האם יש ללמוד ממנו שמזוזה שומרת על הדרים בבית הוא מפרשת בא. לקראת היציאה ממצרים בני ישראל מצטווים על קורבן הפסח, לשחוט את האלילים של המצריים, ואת דמם למרוח על המשקוף ועל **המזוזות**, וכך הדם ישמש כאות על הבתים, ואומר ה' "וראיתי את הדם ופסחתי עליכם", הקב"ה יראה את הבתים המסומנים בדם על המזוזות, ובכך המגיפה לא תכנס לבתי ישראל אלא תפסח עליהם.

במצרים, ישראל לא שמו מזוזה (קלף) על מזוזות הבית, אלא מרחו את דם הקורבן על מזוזות הבית, וה' "ראה" סימן זה ודילג/שכן על הבתים. דא עקא, גם כאן המזוזה לא היא עצמה השומרת על הבית, אלא מריחת הדם על המזוזות משמשת כסימן לקב"ה ובכך "ידלג" מעל בית זה ולא ייכנס המשחית אל הבית. מריחת הדם על המזוזות היא הגורמת לשמירה, אך אין זה שהיא בעצמה שומרת.

> קנה מאזנים והמחוק שיש בהן בית קבול מתכות והאסל שיש בו בית קבול מעות וקנה של עני שיש בו בית קבול מים ומקל שיש בו בית קבול מזוזה ומרגליות הרי אלו טמאין ועל כולן אמר רבי יוחנן בן זכאי אוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר: (משנה, כלים, יז, טז)

---

6. דברים, יא

המשנה במסכת כלים מדברת על דברים המקבלים טומאה ובתוכם אומרת המשנה - בית קבול מזוזה ומרגליות. מה כוונת המשנה לבית קיבול מזוזה ומרגליות? אפשר היה לפרש זאת כמקל ששימש כבית קבול למזוזה שהיה אצלם עוד קודם שתלו אותו בפתח הבית, אך אפשר גם להבין שזהו מקל שהיו הולכים איתו ובתוכו מזוזה. וכך, המזוזה כבר לא משמשת רק לפתח הבית כפי שאנו מכירים, אלא נעשה בה גם שימוש נוסף. אומר על כך התוספות יום טוב:

> ומקל שיש בו בית קבול מזוזה ומרגליות - לשון הר"ב ועושין כך כדי לגנוב את המכס. וכלומר שמניח בו המזוזה שאין נותנין ממנה מכס ותחתיה טומן המרגליות אבל לשון הרמב"ם בפ"כ מה"כ מקל שיש בו בית קבול מזוזה או מקום מרגלית. ע"כ. ולפי זה בית קבול מזוזה אורח ארעא ולא משום גניבת מכס **ואפשר שהיו האנשים בזמן המשנה נושאים מזוזה עמם וחשבו זה למצוה ולשמירה להם:** (תוספות יום טוב, כלים, יז, טז)

רבי עובדיה מברטנורא אותו מביא התוספות יום טוב פירש שהלכו בזמנם עם מקל ובתוכו מזוזה כדי לגנוב את המכס. דהיינו, כאשר היה עובר המוכס ורואה את מקל המזוזה הוא לא היה לוקח מס מן המזוזה כפי שהיה לוקח מכל דבר אחר איתו הלך הישראל. וכך, בתוך מקל המזוזה החביאו את המרגליות שלהם וכך לא לקחו להם מכס מן המרגלית. כלומר, ר' עובדיה מברטנורא קורא את המשנה, שבית הקיבול הוא למזוזה ולמרגלית, ביחד.

אמנם אומר התוספות יום טוב שאפשר לפרש גם אחרת, אנשים בזמן המשנה היו נושאים עמם מזוזה כי חשבו זאת למצווה **ולשמירה עליהם,** אנשים תפסו את המזוזה כדבר ששומר עליהם. התוספות יום טוב לא מפרש שהמזוזה באמת שומרת, אלא רק מעלה אפשרות שכך אנשים חשבו. אם כן, לא מפורש כאן, גם לא בדברים אלו באופן ברור שהמזוזה עצמה יוצרת שמירה, אלא כך אנשים חשבו, ואולי גם טעו בזה. מקום בו אנו מוצאים עניין זה של המזוזה כשומרת בצורה חדה וברורה, נמצא בדברי חז"ל בירושלמי:

> ארטבון שלח לר' הקדוש חד מרגלי טבא אטימיטון א"ל שלח לי מילה דטבא דכוותה **שלח ליה חד מזוזה** א"ל מה אנא שלחי לך מילה דלית לה טימי ואת שלחת לי מילה דטבא חד פולר א"ל חפציך וחפצי לא ישוו בה **ולא עוד אלא דאת שלחית לי מילה דאנא מנטיר לה ואנא שלחי' לך מילה דאת דמך לך והיא מנטרא לך דכתיב [משלי ו כב] בהתהלכך תנחה אותך וגו'.** (ירושלמי, פאה, א, א)

הגמרא מביאה דו שיח שהתנהל בין ארטבון לבין ר' הקדוש סביב עניין המזוזה. ארטבון שלח לר' הקדוש מרגלית ורבי שלח לו בתמורה מזוזה. אמר לו ארטבון לר', אני שלחתי לך דבר שאין יכולת להעריך את שוויו בכסף מרוב שוויו, ואתה בתמורה שולח לי חפץ השווה פרוטה? ענה לו ר', אתה שלחת לי דבר שאני צריך לשמור עליו ואילו אני שלחתי לך דבר שישמור עליך.

בסיפור זה, נאמר בפירוש שהמזוזה שומרת, ברם, לא מבואר פה מאיזה דבר המזוזה שומרת.

כלומר, אם אין מזוזה מה עלול לקרות לאותו אדם חלילה? לא תהיה שום שמירה עליו? מכל מקום, נאמר כאן שהמזוזה היא שומרת. רב אחאי בשאילתות מביא גמרא זו ומוסיף עליה פרטים נוספים:

> ארטבן שלח לרבינו הקדוש...את שיגרת לי מילה דאנא בעי למיטר יתה ואנא שגרית לך מילה דאת דמיך והיא מנטרה לך דכתי' יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה חפציי וחפציך לא ישוו בה מיד נכנס שד בביתו של ארטבן ולא היה לו אלא בת אחת ובאו כל הרופאים ולא הועילו לה כיון שנטל ארטבן את המזוזה ושם לה על הפתח מיד ברחה אותה שדה ונטל רבינו הקדוש מרגלית לעצמו. (שאילתות דרב אחאי, עקב, קמה)

מיד לאחר שקיבל ארטבון את המזוזה נכנס שד בבת של ארטבן, ואף רופא לא הועיל להוציא השד ממנה ולרפאותה, וכאשר התקין ארטבון את המזוזה על הפתח, מיד ברחה אותה השדה. הפתח המתואר בסיפור נראה כפתח הבית, כלומר, כאשר המזוזה הייתה מתוקנת כהלכתה על פתח הבית, השד ברח. מסיפור זה נראה בבירור שהמזוזה מסוגלת לשמור מפני שדים, לא רק שלא יכנסו, אלא אף גורמת להם לצאת מן הבית אם היו שם קודם לכן.

וכך בפשטות פוסק המהר"ם מרוטנבורג, כאשר יש מזוזה מתוקנת כהלכתה בבית, אין שום מזיק יכול לשלוט בו:

> **ואילו היו יודעים כמה המזוזה טובה היא להם,** שמא לא היו עוברים עליה, מובטחים שכל בית שמתוקן במזוזה כהלכתא **אין שום מזיק יכול לשלוט בו** [מנחות לג, ב]. ובבית שלנו סבורני שיש קרוב לעשרים וארבע מזוזות, עשיתי מזוזה לבית המדרשה, ואף לבית החורף שלי, ולפתח הבית, ולשער החצר הפתוח לרשות הרבים, ולפתח הבית הפתוח לחצר, ולעליית המקורה שאני אוכל בקיץ, ולכל חדר וחדר של כל בחור ובחור. (שו"ת מהר"ם מרוטנבורג, קח)

יש לדייק מדברי המהר"ם, כל בית שמתוקן במזוזה כהלכתא אין שום מזיק יכול לשלוט **בו.** נראה מדבריו, שאין המזוזה שומרת על האדם עצמו, אלא היא יוצרת מציאות בבית בה שום מזיק לא יוכל לשלוט בבית עצמו, "אין שום מזיק יכול לשלוט בו", וממילא להזיק.

מזוזה בקטיע

הגמרא אומרת שהתורה ניתנה לישראל בלשון עברי ובלשון הקודש:

> אמר מר זוטרא ואיתימא מר עוקבא: בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקודש.. מאי כתב עברית? - אמר רב חסדא: כתב ליבונאה. (סנהדרין, כא, ב)

על כך שואלת הגמרא מה הכוונה ללשון עברי. מפרש רב חסדא: כתב ליבונאה. מה הוא כתב

ליבונאה?

ליבונאה - אותיות גדולות, כעין אותן שכותבין בקמיעות ומזוזות. (רש"י, סנהדרין, כא, ב)

רש"י מפרש שכוונת רב חסדא באומרו כתב ליבונאה היא לכתב של אותיות גדולות כמו שכותבים בקמיעות ומזוזות. לא נראה שרש"י בדבריו מפרש שהמזוזה היא קמיע, אלא שהמזוזה והקמיע נכתבות באותן האותיות. אולם, מתוך דבריו נראה לשאול במה התייחדו דווקא מזוזות וקמיעות באותיות גדולות? האם יש לראות קשר ביניהם? הר"ן מביא את דברי רש"י ומסביר מה נכתב במזוזה ע"י האותיות הגדולות:

> שאותן אותיות גדולות הן אותיות מכתב עברי והן כעין אותן אותיות שמשתמשין בעלי קמיעין שאינן בצורות אותיות שלנו. ומאי דכתב רש"י ז"ל ובמזוזות הוא שהיו נוהגין מקדם בזמן הגאונים שהיו כותבין קצת שמות בגג המזוזה באותיות ההם והאותיות ההם הם כתב הכותיים וכן הוא האמת כנ"ל (ר"ן, סנהדרין, כא, ב)

במזוזות בימי קדם היו כותבים שמות בגג המזוזה באותיות הגדולות. בדברי הר"ן הדמיון לקמיעות בולט. אמנם, לא מבואר בדבריו של הר"ן מה היא מטרת כתיבת השמות, עם זאת, לאחר שראינו לעיל שהמזוזה שומרת אפשר להסביר שכתיבת השמות נכתבה כנראה כסגולה לשמירה, תוספת שמירה, וכפי שנראה בהמשך במקורות נוספים.

> ועוד דאמרינן בהלכות גדולות שהיו עושין שדי כנגד אויר פרשה והיה חלון בקנה כדי שיהא חלון כנגד חלון ואז יכולין לראות שדי מבחוץ אם יקוב חור בדלתו (מרדכי, רמז, תתקסא)

המרדכי מבאר שהיו כותבים שם ה' כנגד אויר הפרשה והיה חלון בקנה המזוזה וכך היו יכולים כל העוברים והשבים לראות את שם ה'.

> ולבד ההלכות של מסכת מנחות האמורות במזוזה הורגלו העולם לתוספת שמירת הבית לכתוב בסוף השורות חותמות ושמות כל [של] מלאכים ואינם עכובא אף לא מצוה אלא תוספת שמירה (יראים, סימן ת)

היראים כותב אף יותר, לא רק שכתבו שמות או את שם ה' מחוץ למזוזה בשביל שיראו העוברים והשבים את שם ה' הבוקע מן המזוזה, אלא הורגלו העולם לכתוב בסוף כל שורה ושורה חותמת ושמות של מלאכים בתוך קלף המזוזה. מוסיף היראים ואומר, אין דבר זה מעכב את מצות המזוזה כלל, אלא "רק" אין זה חלק ממצוות מזוזה, אך זה וודאי יכול לשמש כתוספת שמירה.

כלומר, בכתיבת שמות המלאכים בתוך הקלף יש תוספת שמירה, אותה תוספת נשמעת כבאה על בסיס קיים, שמירה הקיימת כבר במזוזה עצמה. חשוב לציין שהיראים מביא את דבריו ב'הורגלו העולם', לא כהלכה פסוקה, ולא כדעתו האישית שכך צריך לעשות, אלא, **הורגלו**

העולם. אפשר לומר שהעולם חשב את זה לנכון, והיראים בא ומאשר מנהג זה ולא פוסל אותו, אך מדגיש שאין זה חלק מהמצווה.

> מזוזה שיש בה מחק או תוספת או (קריעת) [גריעת] האות אינו יוצא בה ידי חובתו, **ואינה נכתבת אלא בשני בשבת בשעה חמישית בתחילת חמה, במלאך רפאל הממונה באותה שעה, ונכתבת בחמישי [בשבת] בשעה רביעית במלאך ענאל הממונה על אותה שעה**, וכן תפילין וקמיעות הנכתבין באותה השעות מצליחין, ומניחה בחללה של פתח מימין בשליש העליון ובטפח החיצון, (ומיהו) [ומהו] שליש העליון אם יש בגובהה של טפח שלש אמות מניחה בתחילת אמה שלישית סמוך לאמה שניה, (מהו) [מהו] בטפח החיצון, אם יש בגובהו של כותל ד' (אמות) [טפחים] מניחה בסוף טפח החיצון סמוך לטפח ב', וצריכה להיכתב בכ"ב שורות. **וצריכה מלאכים בסוף שורות הדברים מיכאל, ובסוף שורות ובשכבך גבריאל, ובסוף מצוה** [עזריאל] (סידור רש"י, תנה)

בסידור רש"י כבר לא נאמר רק שהורגלו העולם לכתוב שמות במזוזה אלא המזוזה **צריכה** מלאכים בסוף השורות, זה נשמע כדין לכתחילאי. בנוסף, מעבר לכתיבת השמות שיש לכתוב בתוך המזוזה, יש לכוון את כתיבת המזוזה לזמנים מיוחדים המסוגלים להצליח את המזוזה בדיוק כמו קמיעות. יש בכתיבת המזוזה סגולה בדומה לקמיעות, ועל כן יש לכוון את שעת כתיבתה לרגע הנכון כדי שהמזוזה "תצליח".

שלא כדברי היראים, כאן לא נאמר שהוספת השמות אינה חלק מהמצווה, אלא נראה שהוספת השמות היא חלק מהמצווה, וכך הכתיבה בזמן הנכון באה כדי שהמזוזה תצליח. שאלה גדולה עומדת לפנינו, מהיכן הגיעו דברים אלה אל תוך סידור רש"י? שכן, בדרך כלל אנו לא מוסיפים עוד חלקים למצוות עליהן הצטוונו בתורה, ובטח שלא משתמשים במצוות לטובתנו האישית. במה השתנתה המזוזה? ובאמת, הרמב"ם יצא נגד דבר זה בחריפות:

> מנהג פשוט שכותבים על המזוזה מבחוץ כנגד הריוח שבין פרשה לפרשה שדי ואין בזה הפסד לפי שהוא מבחוץ, אבל אלו שכותבין מבפנים שמות המלאכים או שמות קדושים או פסוק או חותמות הרי הן בכלל מי **שאין להם חלק לעולם הבא**, שאלו הטפשים לא די להם שבטלו המצוה אלא שעשו מצוה גדולה שהיא יחוד השם של הקדוש ברוך הוא ואהבתו ועבודתו כאילו הוא קמיע של הניית עצמן כמו שעלה על לבם הסכל שזהו דבר המהנה בהבלי העולם. (רמב"ם, תפילין מזוזה וספר תורה, ה, ד)

הרמב"ם מכנה את אותם מכניסי השמות לתוך קלף המזוזה, שלעיל ראינו שמדובר בגדולי עולם, כטיפשים. לא יכול להיות שיבטלו את מצוות מזוזה ויוסיפו עליה דברים. ועוד, מהיכן להם להשתמש במזוזה כמו קמיע ששומר על עצמם? אך מה היא דעתו של הרמב"ם על עניין שמירת המזוזה? האם הבעיה לשיטתו היא ההוספה של השמות אל המזוזה או שמא הבעיה היא ראיית

המזוזה כדבר שבא לשמירה?

> על מה שאמר רבינו אבל אלו שכותבים מבפנים שמות המלאכים וכו'. כתב הרמ"ך דבמסכת ע"ז משמע מהא דאמר אונקלוס לגונדא דרומאי כי הקדוש ברוך הוא עושה המזוזה לשמור ישראל מבחוץ. ויש לדחוק דאונקלוס הוא דאמר להו לאחשובינהו לישראל עכ"ל. (כסף משנה, הלכות תפילין מזוזה וספר תורה, ה, ד)

הרמ"ך אותו מביא הכסף משנה אומר, גם מה שאמר אונקלוס הגר שהמזוזה שומרת על ישראל, אין זה מן האמת, אלא שאמר להם זאת אונקלוס כדי להחשיב את ישראל. אך באמת, וכך מבין הרמ"ך ברמב"ם, אין עניין השמירה שייך כלל למזוזה, אלא היא מצוה ככל המצוות. על גבי דברים אלו כותב הכסף משנה:

> ואין זו טענה דהא בפרק הקומץ (דף ל"ג:) גבי מזוזה צריך להניחה בטפח הסמוך לר"ה **אמר רב הונא מ"ט כי היכי דתנטריה לכך צ"ל דאין הכי נמי שהמזוזה שומרת הבית** כשהיא כתובה כתקנה לא המלאכים הכתובים בה מבפנים וגם אין הכוונה בעשייתה לשמור הבית **אלא צריך שיכוין לקיים מצות הקדוש ברוך הוא וממילא נמשך שתשמור הבית:** (כסף משנה, שם)

גם על פי הרמב"ם המזוזה שומרת, אך מה ששומר הוא כאשר המזוזה כתובה כתקנה, ולא מלאכים ותוספות הרשומים עליה הם השומרים. בנוסף, אומר הכסף משנה בעקבות דבריו של הרמב"ם - אין אנו משתמשים במזוזה כשמירה על עצמנו, אלא יש לנו לקיים את מצוות ה' וממילא כשנתקין את המזוזה, המזוזה גם תשמור על הבית. כלומר, המזוזה שומרת על הבית גם לדעתו של הרמב"ם, והשמירה תמשך מעצם זה שיכוון האדם לקיים את מצוות ה'.

אך כלל לא מובן מה היא אם כן השמירה במזוזה? במה זה שונה מכל מצווה שאדם יכול לכוון לקיים מצוות הקב"ה? בעקבות דברי הרמב"ם והכסף משנה מהם עולה באופן ברור שהשמירה תמשך לאחר קיום מצוות המזוזה כתקנה בפתח הבית, יש לשאול, מה הוא אם כן עניינה של המזוזה? מדוע ציוותה אותנו התורה על המזוזה?

> חייב אדם להזהר במזוזה מפני שהיא חובת הכל תמיד, וכל זמן שיכנס ויצא יפגע ביחוד השם שמו של הקדוש ב"ה **ויזכור אהבתו ויעור משנתו ושגיותיו בהבלי הזמן**, וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישרים, אמרו חכמים הראשונים כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו מוחזק הוא שלא יחטא שהרי יש לו מזכירין רבים והן הם המלאכים שמצילין אותו מלחטוא שנאמר חונה מלאך יי' סביב ליראיו ויחלצם, בריך רחמנא דסייען.(רמב"ם, הלכות תפילין מזוזה וספר תורה, ו, יג)

אומר הרמב"ם, המזוזה נמצאת בפתח הבית כדי שכאשר ייכנס האדם לבית, יפגע במזוזה ובכך

יזכור אהבתו ויעור משנתו וייזכר בעבודתו אל ה' יתברך, בדיוק כמו ציצית ותפילין, יש לאדם **מזכירים** רבים המצילים אותו מן החטא, ומזכירים לו שנמצא תחת ה' יתברך. כלומר המזוזה משמשת כזיכרון לכך שאנו חיים בעולמו של ה'.

המזוזה כהצהרה

בפרשת בא, תכף יציאת מצרים מצווים ישראל על שני דברים לקראתם הפיכתם לבני חורין: מצוות החודש ומצוות קורבן הפסח. בקורבן הפסח לקחו ישראל שה תמים שחטו אותו ומרחו את דמו על המזוזות והמשקוף.

> (ה) שֶׂה תָּמִים זָכָר בֶּן־שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן־הַכְּבָשִׂים וּמִן־הָעִזִּים תִּקָּחוּ: (ו) וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת־יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם: (ז) וְלָקְחוּ מִן־הַדָּם וְנָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וְעַל־הַמַּשְׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר־יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם: (יג) וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֹת עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר אַתֶּם שָׁם וְרָאִיתִי אֶת־הַדָּם וּפָסַחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא־יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף לְמַשְׁחִית בְּהַכֹּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: (שמות, בא, יב)

אומר ה' לישראל, מריחת הדם תשמש לכם לאות על הבית, וכאשר יעבור ה' להרוג כל בכור בארץ מצרים, הדם יהיה לסימן שעל בתים אלה יש לדלג. כלומר, הדם יסמן את בתי ישראל, היכן נמצאים ישראל, ובבתים אלה אין למשחית רשות להרוג את הבכורות. אם כן, נראה שמריחת הדם על המזוזות בקורבן הפסח תכף יציאת מצריים, בפשט הדברים, באה כדי להבדיל בין בתי ישראל ובין בתי המצרים. במילים אחרות, מריחת הדם על המזוזות משמשת כהצהרה: כאן יש בית של יהודי ולא כמו הבית המצרי הנמצא ליד, הצהרה חיצונית, להבדיל בין ישראל לבין האומות.

ברם, אפשר לראות הצהרה זאת, כהצהרה המכוונת פנימה, אל הישראל עצמו, כדברי המדרש האומר שלקחו ישראל את אליליהם של מצרים ושחטו אותם. זוהי מעין התחלה של חירות ויציאה מעבדות. וכך גם עניין מריחת הדם על הבתים, הצהרה באופן גלוי: כאן יש בית של יהודי. זוהי הדרך וההתחלה לקראת היציאה ממצרים.

> **ומאי דקשיא בפסוק וראיתי את הדם ופסחתי עליכם, אמאי איצטרך סימנא דהא הכל גלוי לפניו** איכא למימר דאתא וסימנא איצטריך משום מלאכיא דאתו עימיה ותו איכא למימר דאיכא לאקשויי דההוא סימנא הוי בדמא והוה את מות והוא בהיפוכא במאי דבעו, ותו סימנא מיבעי ליה למהוי מסטרא דלבר והאי הוה מסטרא דמגאו: (מגיד מישרים, בא, מהדורא קמא)

שואל המגיד מישרים: מדוע צריך הקב"ה סימן לדעת את בתי ישראל? הרי הכל גלוי וידוע לפניו. לעיל הערנו בדרך אגב שאפשר והסימן בא קודם כל לשם ישראל, עצם ההצהרה מלמדת גם על

חוסר הפחד, על יציאה אמיתית מעבדות ומשעבוד. אך המגיד מישרים אומר דבר מעט שונה, אות/הסימן הוא למלאכים, שלפניהם לא הכל גלוי וידוע כמו לפני ה'. ומוסיף לשאול המגיד מישרים, מדוע דווקא הדם שמסמל מוות נבחר להיות הסימן על הבתים, מדוע לא סימן אחר, סימן המבטא חיים? ועוד, מדוע הסימן בא מבפנים ולא מבחוץ? על כך עונה המגיד מישרים:

> אבל רזא דמילתא דבעא הקדוש ברוך הוא דירחצון ביה וישוון ההוא דמא על פתחא מלגאו והיינו דכתיב והיה הדם לכם לאות ובמקום דהוה להו למידחל במחזיהון דמא על פתחא, אדרבא ירחצון במאריהון דפקיד למעבד הכי למהוי להו שיזבתא והאי זכותא דהאי רחיצו יגן עליהון והיינו דכתיב והיה הדם הזה לכם לאות וראיתי את הדם ופסחתי עליכם כלומר אחזי זכותא דרחיצו דילכו, דדמא דהוה סימנא דמותא יהא לכון סימנא דחיי ברחיצו דמימרא דמאריכון, ובגין כך וראיתי את הדם ופסחתי עליכם, ואתה שלום[7] (מגיד מישרים, שם)

בדומה לדברינו לעיל, מריחת הדם על המזוזות באה בשביל העם, כדי שהם לא יפחדו מן המוות ויבואו לביטחון בה'. מה שיציל אותם זה הבטחון, הקב"ה ראה את בטחונם של ישראל בו, שכן ישראל שמים בטחונם בה' ולא מפחדים מן המוות, ובכך בא ה' והציל אותם.

אם כן, ראינו שהמזוזה יכולה להיות כהצהרה החוצה, לעומדים בחוץ: כאן קיים בית של יהודי. אך אפשר לראות גם כאן על פי דברי המגיד מישרים את המזוזה כהצהרה פנימה: לעומדים בפנים, לישראל עצמם, מזוזות הדם המסמלות את בטחונם של ישראל בה' יתברך, וממילא בעקבות בטחונם בו, ישמור עליהם ה'.

בפסוקים אלו בפרשת קורבן הפסח תכף יציאת מצרים, כמובן לא מדובר על המזוזה כפי שאנו מדברים עליה, אלא, על מריחת דם על המזוזות. אך, אם נאמר שמזוזה עניינה הוא שמירה כפי שראינו מהגמרות ועד פוסקי ההלכה, יכול להיות שפרשה זו יכולה לשמש מעין מקור לעניין שמירת המזוזה, כפי שמריחת הדם על המזוזות שימשה והועילה לשמירה על ישראל, כך גם מצות המזוזה כיום על הפתחים יכולה לשמש כשמירה. כפי שאומר המגיד מישרים שהמזוזה עניינה יצירת ביטחון בה', כך גם המזוזה שלנו אפשר לומר עליה ששמירתה היא על ידי כך שאדם מתקין את המזוזה על פתחו. לא רק שהמזוזה מזכירה לו את ה', אלא המזוזה מסמלת ואומרת לאדם שכל בטחונו צריך להיות תלוי בה' יתברך, וכאשר ישים האדם בלב שלם בטחונו בה' ממילא הוא יהיה "שמור".

אולם, גם על פי הסבר זה, המזוזה אומנם יוצרת שמירה אך היא באה יותר כאמצעי בשביל

---

7. תרגום חופשי :מדוע הוצרכו לאות וסימן, והלא הכול גלוי לפניו?! יש לומר שהאות והסימן נצרכו למלאכים המלווים את ה', ועוד ניתן להקשות מדוע נקבע הסימן בדם שהוא סימן למוות, והיה ראוי לבחור סימן חיים, עוד קשה שהסימן היה אמור להיות מבחוץ, ואילו הם הצטוו להניח את הסימן מן הצד הפנימי של הבתים. אבל סוד העניין כך הוא: רצה ה' שהעם יבטח בו, ויניחו הדם בצד הפנימי, למען יהיה להם לאות, כדי שלא יפחדו מן המוות, ואדרבה יבטחו בה' שיע־ניק להם הצלה, ובזכות הביטחון הם יינצלו, זהו שאמר הכתוב וראיתי את הדם, אראה את בטחונכם בי ואציל אתכם.

שתהיה שמירה, ואין זה שהמזוזה עצמה שומרת.

המזוזה כשומרת

נראה שיש לחפש ולראות האם יש מקור לכך שהמזוזה עצמה היא המסוגלת לשמירה. שכן, אם המזוזה משמשת רק כאמצעי לשמירה, לא מובנים כל דברי הראשונים המוסיפים על המזוזה תוספות שמירה. שכן, מדבריהם נשמע שהם ראו את המזוזה כדבר המסוגל לשמירה בפני עצמו, ואפילו אם רק שמירה בסיסית שעליה עוד באו והוסיפו תוספת שמירה.

כדי להבין לעומק את מצוות המזוזה, נראה שיש לעיין בפסוקים המדברים על המצווה עצמה, בדברים ו (פרשת שמע) ודברים יא (והיה אם שמוע), בשני המקומות אומרת התורה: "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך". נראה שמהציווי על מזוזה עצמו במקרא אנו לא יכולים להוציא דבר, לא על טעם המזוזה, ולא על מה היא פועלת ועושה. אך נרצה דרך מבט כולל על הפרשיות והשוואה ביניהם לנסות לגעת מעט יותר במצוות מזוזה.

על פרשה ראשונה של שמע אומרת התורה:

(ה) וְאָהַבְתָּ אֵת יְקֹוָק אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ: (ו) וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ: (ז) וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ
בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: (ח) וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: (ט) וּכְתַבְתָּם
עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ: ס (דברים, ואתחנן, ו)

ואילו בפרשת עקב אומרת התורה בפרשת והיה אם שמוע:

(יג) וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־
יְקֹוָק אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם: (יד) וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה
וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: (טו) וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ:
(טז) הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם:
(יז) וְחָרָה אַף־יְקֹוָק בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ
וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְקֹוָק נֹתֵן לָכֶם: (יח) וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה
עַל־לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: (יט)
וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: (כ)
וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ: (כא) לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע יְקֹוָק לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ: ס (דברים, עקב, יא)

נתחיל מהסוף, פרשת והיה אם שמוע מדברת על מציאות של תנאי, 'אם שמוע תשמעו' תהיה ברכה ואם לא תשמעו למצוותי חלילה תהיה קללה. כלומר, בשונה מפרשת שמע שם מדברת

התורה על אהבת ה' ללא תנאי, בפרשת שמע יש תנאי, וממילא שכר ועונש הבאים בעקבותיו.

בנוסף, פרשת והיה אם שמוע מדברת לא כתנאי אל היחיד אלא תנאי אל הרבים, אם שמוע תשמעו, כל עם ישראל, וכך גם השכר והעונש מדבר על כלל ישראל. על כן, אפשר לומר באופן פשוט, פרשת שמע עוסקת באדם הפרטי, ואילו פרשת והיה אם שמוע עוסקת בכלל ישראל, שעל ידי קיום התנאים יש בכוחם כדי להשפיע על השכר או חלילה העונש שיקבלו כולם.

מתוך הבנה זו ניגש להשוואה מסודרת בין הפרשיות. בפרשת שמע נאמר **והיו הדברים האלה** ואילו בפרשת והיה אם שמוע נאמר **ושמתם את דברי אלה.** בשמע נאמר **ושננתם לבניך** ואילו בוהיה אם שמוע נאמר **ולמדתם אותם.** בשמע נאמר **ודיברת בם** (משמע שמדובר על האב) ואילו בוהיה אם שמוע נאמר **לדבר בם** (משמע שיש מצווה ללמד אותם לדבר בם, שהילדים ידברו).

הבדל נוסף שנראה משמעותי ועיקרי לענייננו עליו יש לעמוד הוא סדר המצוות. בפרשת שמע מופיע קודם כל תלמוד תורה ולאחריו מצוות תפילין ומזוזה, ואילו בפרשת והיה אם שמוע מופיעה קודם כל מצוות תפילין, לאחר מכן מצוות תלמוד תורה ולבסוף המזוזה. כלומר, הסדר בין מצוות התפילין ללימוד התורה השתנה. נסכם את ההבדלים אותם ראינו בצורה מסודרת:

1. **דיבור בם.** בשתי הפרשיות מופיע "דיבור בם", אך בצורה שונה, עם נמענים שונים: ו"ודברת בם" ו"לדבר בם".
2. **שימה על הלב.** בפרשת שמע הדברים אמורים להיות על הלב, ואילו בפרשת והיה אם שמוע הדברים אמורים להיות מושמים, בצורה אקטיבית, על הלב ועל הנפש.
3. **סדר המצוות.** בפרשת שמע הסדר הוא תלמוד תורה, תפילין ומזוזה, ואילו בפרשת והיה אם שמוע הסדר הוא תפילין, תלמוד תורה ומזוזה.
4. **השכר**. חתימת פרשת והיה אם שמוע היא בהבטחת השכר, אריכות ימים על האדמה, בתמורה לשמירת המצוות על ידי האבות והבנים.
5. **יחיד או רבים.** פרשת שמע נאמרה בלשון יחיד ואילו פרשת והיה אם שמוע נאמרה בלשון רבים.

כפי שראינו בפרשית והיה אם שמוע הברית עם ה' אינה מצטמצמת רק ליחסים שבין אדם למקום אלא יש לה השלכות על מצבה של הארץ מבחינה רוחנית וגשמית. פרשת והיה אם שמוע מדברת על עבודת ה' המקרינה על כל מרחבי החיים, ואולי אף יותר מזה, פרשת והיה אם שמוע מדברת על האחריות שיש לרבים על העם והארץ, על החיים בכלל. ישנה אחריות לרבים לקיים מצוות ובכך תבוא ברכה על הארץ. פרשת שמע לעומת זאת מדברת על עבודת ה' של היחיד ללא יחס ודיבור על השפעתו על הרבים ועל המציאות הגדולה, יותר כעבודת ה' בד' אמות של האדם הפרטי. על פרשת ואהבת אומר ר' צדוק בצדקת הצדיק:

ולכך בפרשת והיה אם שמוע שאמר ולעבדו נזכר רק שני אלה מה שאין כן בכל מאדך

> אינו ביד עבודת האדם רק מסייעתא דשמיא דפירוש שבכל רכושו וקנינו יהיה קבוע אהבת השם יתברך ולא קאי אתשוקתו וחמדתו לרכוש שזה בכלל בכל לבבך. **רק שבכל הרכוש עצמו כידוע כי הרכוש שייך לאדם וכל כך יהיה האדם כולו ממולא מאהבת השם יתברך בכל מעמקיו עד שממילא גם בכל קניניו שהם ההתפשטות שלו יהיה גם כן ממולאים מאהבתו יתברך** כענין חמורו של ר' פנחס בן יאיר דמחמרא אנפשה לאכול איסור (בראשית רבה ס' ח'). וזו בבעלי חיים ומסתמא הוא הדין בדוממים כענין אבן מקיר תזעק לעתיד לבוא כשירצה לעשות איסור כמו שאמרו ז"ל (שוחר טוב תהלים מזמור ע"ג): (ר' צדוק הכהן מלובלין, צדקת הצדיק, קצז)

כאשר האדם אוהב את ה' בכל ליבו, הוא יתמלא באהבת ה' כך שממילא תתפשט אהבת ה' שלו על כל קנייניו, ויקבלו גם הם ממנו אהבת ה' יתברך, אך אין זה יבוא דרך כך שהוא ינסה להשפיע על סביבתו, אלא ממילא כך יקרה.

אם כן, אולי דברים אלו מבארים לנו יפה את פרשת שמע. כאשר האדם מלא באהבת ה', ממילא יגיע "והיו הדברים האלה אשר אנוכי מצווך היום על לבבך", מרוב שהאדם אוהב את ה' אין סיבה לצוות עליו להכניס את הדברים האלה על ליבו. ולאחר מכן, האדם משנן לבניו, משנן, כמו חוזר על הדברים שקיימים אצלו, אין הוא מקנה לילדים את הלימוד שלהם, אלא משנן להם את המצוות כמצוות ה', כך וכך צריך לעשות.

הדיבור עצמו בתורה, העיסוק בתורה הוא שייך אל האב, האב הוא זה שעליו אומרת התורה - "ודיברת בם". לאחר לימוד התורה שלו, ממילא הוא נמשך אל קיום המצוות. לימוד התורה קודם אל לימוד המצוות, מתוכו הוא מגיע לקיים את מצוות ה'. פרשת שמע היא חוויה טוטאלית של "בכל מאודך" אדם שאוהב ה' בכל ליבו, ומתוך כך מגיע ללמוד תורה וללמד את ילדיו.

מתוך דברים אלו יש לראות את פרשת והיה אם שמוע בצורה אחרת, האדם אחראי להשפיע על הכלל, יש לו אחריות רוחנית וגשמית על העולם ועל סביבתו. על כן, כדי לבוא ולהשפיע על סביבתו יש לו קודם כל להשפיע על עצמו, צריך הוא לשים את הדברים על ליבו, להכניס קודם כל את אהבת ה' אליו, להטמיע אותה בתוכו. והמצווה הבאה בשבילו היא מצוות התפילין, שם את התפילין **לאות על ידיו,** מצווה השייכת אל ידיו, אליו, כנגד ראשו וליבו.

לאחר מכן מדברת התורה על מצוות לימוד התורה, כאן אין האב רק משנן לבניו את התורה אלא "ולמדתם אותם", כאן עומד האב בתור משפיע, הוא מלמד את הילדים, ולא רק שמלמד אלא מלמד אותם לדבר בם. האב מקנה לילדים את הלימוד, איך הם בעצמם יוכלו לבוא ולהגות בתורת ה'. וכך לאחר שהאדם השפיע על עצמו בשלב הראשון, ולאחר מכן בשלב השני השפיע על בניו, יכול האב לבוא ולהשפיע על סביבתו, על קנייניו הרחוקים יותר, חפציו, ביתו. ועל כן בשלב זה מצווה התורה את האדם לכתוב מזוזות על פתחי הבתים, זוהי ההשפעה הרוחנית של האבא, של האדם, על ביתו.

מה היא אותה השפעה רוחנית? ראינו שבהשפעת האדם על עצמו, האדם משפיע על עצמו את דבר ה', משים הדברים על ליבו, מתיישב עם הדברים ומניח את התפילין, עטוף הוא בדבר ה'. לאחר מכן מכניס בילדיו אהבת ה', מכניס בהם רוחניות, לימוד תורה, שיהיו מלאים בדבר ה'. **ממילא, השפעתו על הבית היא הכנסת דבר ה' אל הבית, שימת המזוזה על פתח הבית "מכניסה" את ה' אל הבית, הבית בעקבות המזוזה הופך להיות בית ה'.**

בדיני נזיקין, האדם מצווה על שמירת קניינו שלא יזיקו, על כך אומר מי השילוח בתחילת פרשת משפטים:

> והנה בזאת הסדרה מלמד אותנו הש"י איך צריך האדם לנקות ולברר א"ע, **עד שמדת טובו ימשך ויתפשט אף על כל קניניו ויהיה נמצא גם בהם מדות טובות שלא יזיקו לשום אדם**, וע"כ כשקנינו של אדם מזיק צריך לשלם, כי ההיזק נצמח ביען כי אין נפשו מזוכך כ"כ, לכן יוכלו קניניו להזיק או לגזול את חבירו, כי באם לב האדם מזוכך אין קנינותיו יכולין להזיק לחבירו כמו שנמצא (תענית כ"ה.) (מי השילוח, משפטים)

בנוגע לנזיקין יש חובה על האדם להשפיע על קנייניו שלא יזיקו. איך לא יזיקו? יהיו מלאים במידת טובו. לכן, כאשר האדם יתקן עצמו ומידותיו ויתמלא במידות ה' יתברך ממילא כל קנייניו יהיו מתוקנים. מכאן ניקח את הדברים לענייננו, לאדם יש חובה להכניס את טובו יתברך, את השכינה, אל כל מקום ומקום השייך אליו. קודם כל עליו להידבק בשכינה, לאחר מכן להשפיע על ילדיו וכן להשפיע על ביתו וחפציו. כך, כאשר דבר מלא בדבר ה' הוא לא יזיק.

נראה כי מי השילוח מדבר בצורה גשמית, אך אולי אפשר לקחת הדברים אלינו ולהבינם גם בצורה רוחנית יותר:

> וזוהי נמי מזוזה שמירה מן המזיקין **מפני שם ה' השורה שמה**, הוא כענין שכתוב (זכרי' ב') ואני אהי' לה נאום ה' חומת אש סביב שמתייראין לקרב שלא תאכלם האש הגדולה (שם משמואל, בראשית, חנוכה תרעו)

המזוזה ממלאת את הבית בדבר ה'. זוהי השמירה מן המזיקים, המזיקים לא יתקרבו אל בית שם ה' שורה, שנאמר: "אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב", המזיקים לא יכולים לשלוט בבית כזה. ממילא, המזוזה היא עצמה מכניסה את דבר ה' אל הבית, השכינה הממלאת את הבית, היא היא השומרת על הבית, השכינה המצויה בבית בעקבות שימת המזוזה, מגדירה בפועל את הבית כבית ה', ובבית ה' למזיקים אין יכולת לשרות. נראה שכך יש להבין אף את פרשת קורבן הפסח שראינו לעיל.

> תנא רב יוסף: שלשה מזבחות היו שם, על המשקוף ועל שתי המזוזות. (פסחים, מא, א)

הגמרא מדברת על כך ששימת הדם על המזוזות והמשקוף במצרים הייתה כמו שלושה מזבחות. אולי יש לבאר שאין הכוונה לשלושה מזבחות, אלא לשלוש מארבע קרנות המזבח. אם דלת

הבית משמשת כמזבח אז תוכו של הבית הוא קודש הקודשים, המקדש - הבית הוא בית ה'. וגם כאן כאשר אדם הפך את ביתו לבית ה', בית השייך אל ה' במהותו, הבית יהיה שמור.

מזוזה חובת הבית המיוטלת על הדר

מתוך דברים אלו נראה לחזור לדברים איתם פתחנו, מזוזה היא חובת הבית או חובת הדר? לאדם יש חובה להשפיע את דבר ה' על עצמו על בניו ואחר כך על ביתו. ביארנו כי מזוזה היא חובת הבית שבאה לפועל על ידי הדר עצמו הגר בבית. הגדרנו זאת כחובה ממונית, חובה של חושן משפט. בעקבות דברינו, לאדם יש חובה להשפיע את דבר ה' גם על ביתו, על הסביבה שלו, ויש לאדם חובה אמיתית שהבית יהיה מתוקן ע"י מזוזה, כדי להכניס לביתו את דבר ה'. זוהי חובה שהבית יהיה בית ה', אך זה צריך לבוא על ידי הדייר שגר שם, כיוון שהבית הוא חלק מקנייניו, והאדם צריך להשפיע את דבר ה' על כל קנייניו. מדברי הריטב"א לעיל הגענו להבנה שמזוזה היא חובת הבית הבאה ע"י הדר, ובאמת אם נחזור לריטב"א נראה שדברים אלו מפורשים בדבריו:

> **תנו רבנן לא יטלנה.** סתמא קתני אפילו בשצריך אותה לבית אחר ואף על פי שאמרו גבי ציצית [שבת דף כב א] מתירים מבגד לבגד שאני הכא דכיון דחיילא קדושת שכינה בבית זה אין לו לסלקו משם הריטב"א ז"ל: (נימוקי יוסף, בבא מציעא, נט, א)

בשונה מציצית, בה מותר להתיר החוטים מבגד לבגד, מזוזה שהותקנה בבית אסור להסיר אותה ולהעביר אותה לבית אחר. למה? **כי קדושת שכינה שורה בבית זה,** הבית מלא בשכינה. השכינה היא השומרת עלינו מכל מזיק שלא יוכל להתקרב אל הבית.

דרכים בהן השתמשנו במאמר זה

סוגיות מקבילות. בכל סוגיה עלינו לראות את הסוגיות המקבילות לסוגיה בה אנו עסוקים. כך גם בסוגייתנו, ראינו סוגיות ומדרשים מקבילים בהם עוסקים בדין המזוזה.

הבחנה בין הסוגיות. מה נאמר בכל סוגיה? האם כל הפרטים נאמרו בכל סוגיה? כך ראינו שבכל המקומות נאמר שמזוזה היא חובת הדר, למעט הסוגיה בה אנו עסוקים שנראית כמקום המרכזי לעניין מצוות המזוזה. ממילא עלינו לשאול, מדוע זה כך? מדוע בסוגייתנו לא נאמר שמזוזה היא חובת הדר.

פסוקים. יש לעיין היטב בפסוקים דרך מבט נקי, וכך על ידי ניתוח בהיר של הפסוקים וקריאה איטית ומדודקת של הפסוקים, והשוואה בין פרשיות שונות, יש לגשת שנית אל דברי הגמרא.

מאמר חז"ל. כדי לא להשאיר זאת רק כדרשה נחמדה של חז"ל על דין מסוים, יש לראות האם לחז"ל היה מקור לדבריהם. האם אפשר לראות דברים אלה דרך הפסוקים? יש לראות את כל הפרשיות שיכולות להיות קשורות לדין בו אנו עסוקים. כך אצלנו לגבי עניין שמירתה של המזוזה, האם היא באמת שומרת? כאשר נלמד את הפסוקים היטב, דברי חז"ל יוארו באור חדש.

חיפוש אחר מקורות מקבילים. דרכים רבות ישנן כדי להגיע למקורות המקבילים, כך בעיוננו, דרך חיפוש המילה מזוזה הגענו למשנה של כלים, ממנה אפשר להעלות שהמזוזה שימשה לשמירה. וכך גם כן לפאה.

דברי הראשונים. דברי הראשונים בסוגיות השונות. פעמים ונראה דברים של הראשונים שנראה שלוקחים את הפשט עוד יותר רחוק מהכתוב בו. כך בעניין שמירת המזוזה. דבר זה מדגיש לנו איך הראשונים תפסו את מאמריהם של חז"ל, וצריך להוביל אותנו להבין האם לכך התכוונו חז"ל, ולתת את הדעת על הדרך בה אפשר לבאר את הדברים.